

Activitatea lui Iacov Antonovici de cercetare și protejare a monumentelor religioase din zona Bârladului

Laurențiu Chiriac

În problema cercetării, protejării și conservării monumentelor istorice din zona Bârladului cea mai importantă contribuție rămâne cea a **episcopului Iacov (Ioan) Antonovici** (1856-1931), de altfel și principalul autor de referință al scrierilor despre aceste edificii. De fapt, ceea ce a făcut Nicolae Iorga pentru istoria națională și pentru cunoașterea multor biserici și mănăstiri din țară a reușit să facă Ioan Antonovici pentru istoria zonei Bârladului și a monumentelor sale, așa încât - din acest punct de vedere - episcopul poate fi considerat un fel de "Nicolae Iorga al Bârladului". Nu degeaba renumitul istoric l-a socotit pe Antonovici ca fiind "unul dintre marii episcopi care merg pe drumul lui Melchisedec".¹ Într-adevăr, prin tăria credinței și prin devotamentul față de biserica locală, prin dragostea sa față de țară, prin priceperea și, mai ales, prin munca depusă pe tărâmul culturii, Iacov Antonovici reprezintă una din cele mai luminate fețe bisericești și un bun istoric al locurilor.

Născut în satul Similișoara (din comuna Bogdana, lostul județ Tutova). Ioan Antonovici a urmat aici și, apoi, la Bârlad cursurile școlii primare, după care a frecventat cursurile Seminarilor teologice din Huși (între 1872-1876) și Iași (1876-1879). Cu un consistent bagaj de cunoștințe, a intrat în slujba bisericii și a școlii, devenind în timp un adevărat apostol al locului. În această dublă ipostază, de păstor sufletească și de profesor la școlile din Bârlad, a muncit cu multă dăruire și pasiune timp de patru ani. Totuși, nu s-a mulțumit cu studiile pe care le avea și a urmat cursurile Facultății de Teologie din București (1885-1889). Pe lângă acestea, a mai urmat și pe cele de limbă și literatură greacă și latină, dar și pe cele de filozofie, pedagogie și psihologie. Dar cel mai des, din dragostea sa pentru studiile istorice, a frecventat cursurile de istoria românilor, de arheologie și epigrafie - toate predate de cunoscutul profesor Grigore Tocilescu, de care-l lega o profundă afecțiune. Lecțiile acestuia i-au folosit la identificarea datelor din teren și la descifrarea actelor medievale.²

Cu o bogată experiență în studiul istoriei și al religiei, Iacov Antonovici s-a reîntors în Bârlad cu aceeași menire didactică și pastorală, activând ca profesor la Liceul "Codreanu", Școala Normală de băieți și fete, Școala Secundară Profesională de fete, dar și fiind institutor, diacon, preot, protoiereu la mai multe biserici din oraș.

Acest lucru a dus la hirotonisirea sa ca arhiereu (în 1918). Nu mult după aceea, a devenit chiar episcop al Dunării de Jos (în 1923) și apoi al Hușilor (în 1924). În paralel, el a desfășurat o însemnată activitate cultural-științifică, fiind membru și secretar al mai multor societăți culturale, dar și unul din fondatorii muzeului bărlădean și al revistelor "Ion Creangă" și "Miron Costin" din Bârlad.³

Însă, cercetarea atentă a monumentelor religioase, precum și publicarea unui material documentar bogat despre acestea au constituit principalele activități care l-au propulsat pe Iacov Antonovici ca membru corespondent al Comisiunii Monumentelor Istorice (pentru județul Tutova), iar dragostea sa pentru orașul Bârlad l-a determinat să facă cercetări istorice și arheologice în această zonă, străbătând împrejurimile, de unde a adunat prețioase date. Astfel, a adunat și a copiat documente, planuri, inscripții și însemnări pe care le-a sistematizat și publicat sub formă de studii și culegeri științifice. În neobosită sa muncă de cercetător al edificiilor religioase locale și prin natura profesiei sale, Iacov Antonovici a știut să îmbine arta descrierii unui lăcaș de cult cu veridicitatea datelor arheologice și istorice ale acestuia, cu scopul nobil de a pune în valoare monumentul și de a-i reda măreția epocii în care a fost construit.⁴

Vasta operă a lui Iacov Antonovici⁵ reprezintă deja un prețios tezaur al culturii române, constituind - în același timp - cea mai importantă contribuție la cunoașterea istoriei meleagurilor bărlădene și cea mai elocventă preocupare pentru monumentele religioase din zonă. Deocamdată, scrierile acestui episcop nu au fost egalate din punct de vedere calitativ și cantitativ de alți istorici ai locurilor, ceea ce înseamnă că ele rămân principalele lucrări de la care cei interesați pot începe studiarea regiunii și a monumentelor sale religioase medievale.

Pentru importanța întregii opere istorico-literare și pentru rodnicia cercetărilor sale, Academia Română l-a premiat, în 1906, odată cu editarea monografiei **Istoria comunei Bogdana** și cu participarea sa la Expoziția generală a României de la Paris cu diferite lucrări, manuscrise, documente și monede vechi, fapt pentru care organizatorii l-au recompensat cu medalia de aur și cu placheta de colaborator. Mai târziu, în 1912, el a fost din nou premiat de Academia Română pentru lucrarea sa **Documente bărlădene** (primele două volume). După

aceea, având deja statutul de membru corespondent al înaltului for cultural-științific, în 1919 devine membru de onoare al acesteia, tocmai ca o recunoaștere a valorii și muncii sale.

Iacov Antonovici și-a făcut debutul scriitoricesc cu lucrarea *Geografia comunei Bogdana* (București, 1889), întocmită la îndemnul lui Grigore Tocilescu și alcătuită după planul Societății Geografice Române, sub auspiciile căreia a fost inițial publicată (în *"Buletinul"* acesteia, tomurile 3 și 4, 1888). Cartea este compusă din extrasele acestor tomuri și are trei capitole privind geografia fizică, economică și politică. În ultimul capitol despre geografia politică sunt abordate și probleme de organizare bisericească a comunei Bogdana, cu parohiile și monumentele ei religioase. Astfel, autorul amintește de un act de la 1665, unde este menționat "popa Buguța ot Văstelești", considerat drept ctitorul bisericii din anii 1680-1700. Construcția a fost identificată în teren de către episcop, prin urmele de bârne găsite pe valra vechilor Viștelești, în punctul "Țintirim" (la sud de actualul sat Bogdana). De asemenea, tot acolo, Iacov Antonovici a descoperit și urmele unui cimitir medieval, cu puține morminte. Se pare că la această biserică din Viștelești (dintre râpa Sitarului și cea a Gădesei) veneau ortodocșii din satele vecine, Șerbănești și Suceveni.¹ Așadar, cartea - care mai prezintă și alte trei biserici din comuna Bogdana (din secolul al XIX-lea) - se constituie într-o scriere de semnalare a edificiilor religioase, deși are un cu totul alt caracter. De fapt, menirea apostolică și pasiunea pentru istorie l-au determinat pe Iacov Antonovici să îmbine, în cadrul operelor sale, noțiuni și informații din toate domeniile, dar neapărat despre viața bisericească și istoria unei zone, indiferent dacă lucrarea se referă la alte probleme.

Pe baza acestei scrieri geografice și prin valorificarea eficientă a actelor privitoare la trupurile de moșie ale răzeșilor din comuna Bogdana², Iacov Antonovici a reușit să editeze una din cele mai bune monografii de sat medieval, poate unica la acea vreme. Este vorba de lucrarea *Istoria comunei Bogdana* (Bârlad, 1906), premiată, de altfel, de Academia Română. Această operă a rămas, chiar și acum, o bună și completă prezentare a evoluției istorice a comunei respective. Ca și la celelalte scrieri, Iacov Antonovici explică - încă de la început - munca sa pentru adunarea informațiilor din teren, precum și imensul efort de a le sintetiza, pe baza interpretării corecte a documentelor zonei. Autorul a împărțit lucrarea în 13 capitole mari care tratează: geografia și starea fizică a comunei, inclusiv tradițiile păstrate; anticlitățile găsite și dovezile care atestă locuirea permanentă a acestui spațiu; satele și cătunele comunei; populația și starea ei socială; organizarea administrativă, judiciară și financiară; evenimentele istorice, detaliate și puse în legătură cu măturile tradiționale, documentele găsite și cronicile

tempului; proprietățile funciare din comună; starea economică, religioasă și morală a locuitorilor zonei; bisericile de aici etc. După cum vedem, un studiu de istorie socială și culturală aproape complet, muncit timp de 19 ani și care pare să ne introducă în lumea veche a satelor și a credințelor religioase ale locuitorilor lor. Totul prezentat cu sârguință și competență, uneori, poate chiar riguros.

În privința edificiilor religioase din comuna Bogdana, Iacov Antonovici le descrie mai ales pe cele vechi (din păcate, cam sumar), apoi redă documentele acestora.³ Astfel, sunt menționați ctitorii bisericilor, evoluția istorică a acestora, precum și proprietățile lor, fără a omite daniile și scutirile de dări pe care ele le-au avut. Tabloul este întregit cu situația obiectelor de cult și a cârților sfinte pe care le adăpostesc.⁴ Odată cu studiul celorlalte lăcașe de cult ale comunei, autorul revine cu mai multe amănunte asupra bisericii "Țintirim" din Viștelești (1680-1700), despre care precizează că era din bârne și nu se afla sub altă biserică.⁵ Se amintește și de un tum-clopotniță pe care l-ar fi avut acest edificiu.⁶ În sfârșit, lucrarea respectivă mai cuprinde (la *Anexe*) actele referitoare la istoria comunei și la satele vecine și, nu în ultimul rând, un memoriu al lui Alanașie M. Marincescu (membru al Academiei Române) privind toponimia zonei.⁷

O altă scriere a lui Iacov Antonovici - *Frații Gheorghe și Neculai Roșca-Codreanu* (Bârlad, 1908) - este importantă pentru cercetarea monumentelor religioase din zonă, căci ea semnalează, prin actele publicate, câteva edificii medievale de acest gen. Sunt amintite și ctitoriile familiei Codrenilor, chiar dacă multe din ele aparțin secolelor XVIII-XIX, cum ar fi biserica de la Frunțișeni (din 1752), biserica de la Dealu-Mare (din 1765, refăcută apoi în 1913), schitul de la Micile (din 1760-1762, dar neterminat), biserica din Văleni (din 1819) și, mai ales, biserica reconstruită a schitului Grăjdieni (la 1820).⁸ Tot din familia Codrenilor sunt și ctitoriile unor monumente religioase din secolul al XVII-lea, cum ar fi: mănăstirea Bisericanii (reclădită în 1629 de către postelnicul Matei Roșca), mănăstirea Grăjdieni (reclădită între 1685-1687 de către stolnicul Ștefan Cerchez, înrudit cu Codrenii), prima biserică din lemn a Frunțișenilor (construită la 1685 de Maței Roșca) și, mai ales, biserica "Sf. Dumitru" din Bârlad (ante 1692, tot ctitoria lui Maței Roșca).⁹ Interesant este faptul că lucrarea prezintă și documente referitoare la alte lăcașe de cult (de exemplu, bisericile "Domneasca" și "Sf. Ioan Botezătorul" din Bârlad, cele din Balumirești și Streșnești)¹⁰, precum și acte care atestă existența unor școli bisericești (la bisericile "Domneasca", "Sf. Dumitru" și "Vovidenia" din Bârlad și la bisericile din Frunțișeni, Dealu-Mare și Văleni).¹¹ Așadar, această monografie de familie reprezintă și o necesară semnalare a unor edificii religioase din zona Bârladului, având o contribuție importantă la cunoașterea multora dintre ele.

Unul din valoroasele studii de monumente pe care

le-a scris Iacov Antonovici este și cel intitulat *Notițe istorice și tradiționale despre Schitul Măgariu din județul Tutova* (Bârlad, 1911), în fapt o prezentare sumară a schitului din pădurea Bujorenilor (moșia Zorleni). Autorul își începe lucrarea cu legenda creării acestui schit¹⁸, pusă pe seama răstăcirii unui măgar în pădurea Bujorenilor, lângă un stejar gros (din lemnul căruia s-a construit biserița). Apoi, el continuă cu elementele de clitorie și datele ale acestui lăcaș de cult, amintind pe primii citori (pădurarul Ilmie Chihai, oierul Ion Brețcanu, boierul Bujoreanu și Cârstea Ghenovici - mare vomic al Țării de Sus), călugării de atunci (Pahomie și Silioan proegumen) și anii de construcție (1599-1602).¹⁹ Antonovici sugerează totuși existența mai veche a acestui monument, apelând la mai multe acte care, deși nu atestă biserica, semnalează existența unor călugări în zonă încă de pe la 1533.²⁰ Apoi, autorul redă istoricul bisericii schitului, pe baza izvoarelor scrise, dar fără a face vreo descriere arhitecturală a edificiului. Sunt menționate, printre altele, actele de dănie și proprietățile acestuia, ceilalți citori și călugări ai lăcașului, precum și obiectele de cult și cărțile sfinte pe care le-a deținut.²¹ În fine, de evidențiat este regulul lui Antonovici pentru indiferența cu care oamenii înțelegeau să ajute la bunul mers al schitului, autorul luând atitudine împotriva celor care au "sărăcit" frumosul monument, lăsat în paragină mult timp. Era, astfel, atitudinea matură a unui cercetător de seamă al sfintelor monumente.

Cea mai importantă contribuție a lui Antonovici privind cunoașterea și cercetarea edificiilor religioase din zona Bârladului este concretizată în lucrarea sa *Documente bărlădene* (Bârlad și Huși, 1911-1926). Ea reprezintă o culegere de acte importante, prin care autorul a reușit să scoată din uitare trecutul istoric al unui vechi târg moldovenesc (Bârladul) și a împrejurimilor sale. Pentru istoricii zonei, indiferent de preocupările lor stricte, această sinteză înseamnă cartea lor de căpătâi, întrucât ea însumează studii, documente și însemnări din toate domeniile științelor istorice, constituindu-se în principalul izvor scris pentru aceste plaiuri. Lucrarea *Documente bărlădene* îl situează pe autorul ei pe linia marilor cercetători ai trecutului, ca Hașdeu, Bogdan, Hurmuzaki, Ghibănescu, Iorga etc. Pe când era preot la Bârlad, el a început prin a munci cu pasiune la culegerea documentelor și apoi a continuat să studieze și să înregistreze toate datele din teren, deși calitatea sa de episcop l-ar fi putut tenta către o "comoditate mulțumitoare". Numai că această pasiune a sa a valorificat-o în scris, fapt pentru care episcopul a pătat în timp recunoștința oamenilor de carte. Tocmai de aceea, Nicolae Iorga avea să constate și să se întrebe: <<Câți dintre membrii clerului nostru își mai aduc aminte că în domeniul culturii ei trebuie să fie "sarea pământului"? Și câți scapă de sub influența ideilor curente și în loc să se amestece în "filosofii" la modă și într-o literatură nepotrivită chemării lor, se interesează de acel

lăcaș al nostru - pe care și cea din urmă bisericuță de sat îl păstrează și în cuvinte și în lucruri? Părintele Episcop Iacov e unul dintre cei puțini care continuă vechea și buna tradiție. Culegerea sa de *Documente bărlădene* rămâne baza cercetărilor cu privire la acest vechi și interesant - și părăsit - oraș, precum și la toată regiunea înconjurătoare. Făcută cinstit și modest, discret și cuminte, fără risipă de erudiție împrumutată, dar și fără desordinea diletanțului, ea e nu numai folositoare, dar e și simpatcă. De aceea, Episcopul are dreptul la stima noastră generală...>>

Primul volum al *Documentelor bărlădene* cuprinde cărți domnești de scutiri, acte de proprietate, inscripții și însemnări adunate de la bisericile din orașul Bârlad. Încă din *Prefața* acestui tom aflăm cum autorul a început această enormă muncă de publicare a imensei sale colecții de documente: "Ocupându-mă, acum câțiva ani, cu cercetări asupra Școalelor din Bârlad, anume ale acelor care-și datoresc înființarea inițiativei particulare, avuiu atunci prilejul ca să dau peste mai multe documente locale și totodată să se nască în mine dorința de a scrie Istoria orașului Bârlad. Mai înainte însă de a face aceasta - luat-am hotărârea de a publica în trei volume, în curs de câțiva ani, toate hrisoavele și zăpisele aflate, cum și pe cele ce eventual, până la sfârșit, voi mai afla."²² Deoarece este cel mai important volum pentru trecutul istoric al construcțiilor ecleziastice bărlădene, dar și pentru evoluția întregului oraș, Antonovici îl considera "o cuprindere ce alcătuiește, pentru fiecare bisericuță, o sumedenie de cronici locale"²³, mai ales că-i sunt alăturate facsimile și hărți de o mare valoare. Într-adevăr, aici se găsesc publicate documentele de la bisericile: "Domneasca" (37 de acte), "Sf. Dumitru" (33), "Vovidenia" (45), "Sf. Ilie" (57), "Sf. Gheorghe" (11), "Sf. Haralambie și Mina" (10), "Sf. Neculai-Eșanu" (9), "Sf. Neculai Tuchilă" (13), "Sf. Voievozi" (10), "Sf. Spiridon" (4), "Sf. Ioan" (5).²⁴ Alături de acestea, sunt incluse și inscripțiile de pe obiectele sfinte și însemnările adunate de prin cărțile vechi ale acestor biserici.²⁵ Toate mărturiile istorice prezentate și adunate la un loc alcătuiesc o viziune de ansamblu asupra principalelor monumente religioase din Bârlad, fiind amintite datele și evenimentele lor cele mai însemnate. Trebuie observat însă faptul că autorul nu le descrie din punct de vedere arhitectural și, deci, a accentuat mai mult latura documentară. De asemenea, cele 15 acte de interes bisericesc (legate de Bârladul secolelor XVIII-XIX), care încheie volumul, completează imaginea generală a vieții bisericești din acest oraș.

Al doilea volum al *Documentelor bărlădene* cuprinde 200 de acte de proprietate ale Casei Obștei din târgul Bârladului, însoțite de anumite explicații. Aceste acte - după cum ne arată Iacov Antonovici - s-au păstrat până în 1905 într-o lădiță sigilată, când un anume N. Nicorescule-a încredințat Academiei Române, spre o mai sigură păstrare. Aici le-a găsit el, le-a tradus și le-a publicat. Cel mai vechi și

mai important act din acest volum este cel din 1495, emis de Ștefan cel Mare, prin care se hotărăsește târgul Bârlad.²⁷ Dacă pentru veacul al XVI-lea nu s-a păstrat nici un document pentru Bârlad, în următorul secol apar șase acte și nouă rezumate ale altora. Oricum, multe din aceste măturii istorice au dispărut sau au fost distruse în timpul invaziei turco-tătare din 1711 ori în timpul marilor cutremure. Majoritatea lor se referă la administrarea orașului, la judecățile dintre părți și la numele celor care se ocupau cu judecarea cazurilor.²⁸ Pentru monumentele religioase din zonă, volumul este mai puțin important, deși semnalează câteva biserici din împrejurimile Bârladului sau anumiți preoți din acest spațiu, cum ar fi: biserica veche a Frunțișenilor (1685), Gavril - preot domnesc din Bârlad (1667), preotul Chiriac din Bârlad (1665 și 1667), biserica mănăstirii Florești (1686), biserica mănăstirii Bursuci (1682), preoții Ignat și Simion din Bârlad (1700), biserica mănăstirii Răchitoasa (1697) etc.²⁹ Volumul mai cuprinde și o "Tablă a măsoriștii târgului Bârlad din 1815", foarte importantă pentru cunoașterea structurii urbane a acestui oraș.

Al treilea volum al *Documentelor bărlădene* se referă la actele de proprietate ale familiei Pălădeștilor, importante și pentru cunoașterea edificiilor religioase medievale din zona Bârladului, căci multe din ele se aflau pe moșiile Pălădeștilor. Acest lucru a fost surprins și de către autor, cel care a observat importanța acestor acte pentru cunoașterea satelor medievale și a bisericilor lor: "Toate actele din acest volum sunt de un mare preț nu numai pentru cunoașterea familiei Palade, dar mai ales pentru orașul Bârlad, a cărui viață a fost și este strâns legată de aceea a satelor apropiate sau mai îndepărtate din județul Tutova. Publicarea și aranjarea lor în grupe, pe sate și pe moșii, cu bisericile și întirimirile lor vechi, va fi de un real folos pentru intelectualii de la sate care vor întreprinde scrieri de monografii asupra comunelor respective, având la îndemână o parte din materialul istoric necesar."³⁰ Printre monumentele religioase semnalate în acest volum amintim: bisericile din Rădești (1621) și Băcani (1640), biserica de lemn din satul Strâmba-Cețăuia (1670), biserica din Suseni (1677), mănăstirea Bursuci (1682), biserica din Bălești (1691), mănăstirea Bogdănița (1691), biserica din Ceucani (1699) etc.³¹ De asemenea, există și multe mențiuni ale unor preoți din satele de pe lângă Bârlad (peste 20 de nume).³² Ca și la celelalte scrieri ale lui Antonovici, consistența informațiilor istorice nu este suplinită cu descrierile de ordin arhitectural ale lăcașurilor de cult, dar acest lucru poate fi pus pe seama nespecializării în acest domeniu a autorului. Oricum, publicarea actelor care atestă existența unor biserici este mai mult decât benefică, căci monumentele în cauză au putul fi mai bine cunoscute.

Cel de-al patrulea volum din *Documente bărlădene* se ocupă de actele emise de șoltuzii și pângarii

din Bârlad, dar și de altele mai vechi referitoare la istoria orașului sau la satele din jur (actele datează din anii 1434-1793). Cele mai multe știri se referă la neamul Duculeștilor, o familie boierească care a jucat un rol esențial în viața târgului Bârlad, cu mulți membri în administrația locală.³³ În privința semnalării edificiilor religioase din spațiul amintit, acest volum este bogat în informații, mai ales că multe acte vechi au ca martori preoți din satele învecinate orașului, iar multe biserici sunt menționate ca atare. Este vorba de mai multe lăcașuri de cult, dintre care cele mai importante sunt: mănăstirea de pe Lahova (1444), biserica din Mărtinești (1599), mănăstirea Grăjdieni (1599), bisericile din Cojani (1603) și Corlătești (1636), schitul Fătciuni (1667), "mănăstirea" Strâmba (1670), bisericile din Cărbăoani (1685), Românești (1686) și Bărlăești (1691), schitul Chileni (1698) etc.³⁴ De asemenea, nu trebuie omise nici cele peste 30 de nume de preoți și călugări ai acestor edificii religioase, dovadă a unui creștinism popular efervescent.³⁵ Măturie istorică de o mare valoare este și descrierea pe care episcopul Marcus Bandinus a făcut-o bisericilor și credincioșilor din Bârlad în anul 1646 (publicată în volumul descris aici, dar după *Codex Bandinus* editat de V. A. Urechia): "Locuitorii acestui oraș sunt români, armeni și unguri. Biserica catolică e lucrată, fără mult meșteșug, din bărne și e acoperită cu :rogos. Preot lipsește. Se întreține un dascăl tocmil cu o leață foarte mică; acesta aduce la cunoștința credincioșilor sărbătorile și posturile ce urmează să le țină și cântă ungurește când ei se adună la biserică și citește tot în această limbă Apostolul. (...) Schismaticii (adică, ortodocșii) au 8 biserici: două de piatră, celelalte de lemn; din acestea din urmă două s-au dărâpănat, iar patru se află în ființă până astăzi. Sunt 600 de case și 5000 de oameni în Bârlad."³⁶ Așadar, o elocventă măturie despre construcțiile religioase din acest oraș, precum și o bună descriere a edificii catolice (singura, de altfel). De fapt, trebuie remarcat că acest volum este destul de consistent în informații referitoare la viața bisericească a zonei Bârladului și, în același timp, este unul dintre cele mai ilustrative pentru lăcașele de cult de aici.

În fine, al cincilea volum din *Documente bărlădene* este și el important pentru bisericile din zona Bârladului, deoarece cuprinde numai acte cu caracter cultural-religios. Cu subtitlul de *Diverse*, acest tom este rezumat chiar în prefață, iar autorul își adaugă și informațiile sale personale. Astfel, volumul include: 1. Condecele de socoteli ale Bisericilor "Sf. Nicolae (Tuchilă)" și "Sf. Voievozi" (pe anii 1827-1861); 2. Școlile de pe lângă bisericile bărlădene (în anul 1847); 3. Răspunsurile epitropilor cu privire la datele zidirii bisericilor din Bârlad (cerute de Protoierie în 1872); 4. Din Sinoadele Bisericilor Bărlădene; 5. Diverse știri.³⁷ Ca și la celelalte volume anterioare, cel de față conține anexe (cu o listă a numelor de biserici și preoți), atât de utile în munca cercetătorilor de monumente religioase.³⁸ De un mare

interes sunt răspunsurile episcopilor bisericilor bărlădene în legătură cu datele zidirii acestor lăcașuri, deși autorul atenționează asupra faptului că multe din ele sunt eronate și nedocumentate.³³ La această observație a lui Iacov Antonovici, am adăuga și faptul că episcopii s-au referit doar la construcția ecleziastică pe care o cunoșteau în mod direct, nu și la etapele anterioare de construcție ale ei (necunoscute lor). Importante pentru istoricul acestor construcții religioase sunt și extrasele din Sinoadele lor, căci ele cuprind pe ctitorii bisericilor vechi și noi, pe binefăcătorii lăcașelor, precum și multe notițe istorice ale celor nouă edificii bărlădene prezentate.³⁴ Și aici trebuie sesizate anumite erori de datare (dar mai puține la număr), preluate din pomelnice. Așadar, volumul de față constituie o bună culegere de izvoare istorice pentru evoluția bisericilor din Bârlad, deși el trebuie coroborat cu informațiile (mai exacte) din primul tom al *Documentelor bărlădene*. În orice caz, studiul edificiilor religioase medievale bărlădene nu poate fi conceput fără ultimul volum al prețioasei colecții de documente, nu atât pentru metodele de cercetare ale acestor construcții, ci mai mult pentru bogăția informațiilor despre ele.

Importanța *Documentelor bărlădene* pentru cercetarea monumentelor religioase medievale din zona Bârladului este covârșitoare, atât prin faptul că autorul semnalează existența a peste 120 de edificii de acest gen, cât și prin faptul că, la cele din orașul Bârlad, le publică documentele mai importante, le descrie obiectele de cult și cărțile sfinte sau chiar inscripțiile și însemnările. Or, din acest punct de vedere, această muncă miglăoasă de a strânge măturile istorice și de a le sistematiza (pentru a putea fi studiate cu ușurință) a făcut din culegerea de documente la care ne referim una dintre cele mai valoroase opere de istorie locală din istoriografia românească.³⁵

Dar preocuparea pentru cercetarea monumentelor religioase nu s-a oprit aici, căci episcopul și-a desăvârșit munca cu monografia sa *Mănăstirea Florești din plasa Simila, județul Tutova* (București, 1916). Este, în fapt, cea mai bună lucrare despre un edificiu religios și unica monografie a acestui așezământ monahal. În primul rând, pentru alcătuirea lucrării - susține autorul - au fost folosite următoarele izvoare istorice originale: inscripțiile de pe pietrele de mormânt ale bisericii; însemnările de pe tetraevangelh, de prin unele cărți și din sinodul lăcașului; actele mănăstirii și ale moșiilor ei; actele de donație ale edificiului; actele economice ale monumentului religios, izvoarele sale narrative etc.³⁶ Acest studiu istoric are două mari părți: prima se ocupă cu descrierea și istoricul mănăstirii (cu poziționarea sa, înființarea și continuitatea sfântului lăcaș, tradițiile despre el, construcția din secolul al XIX-lea a bisericii, obiectele de cult, moșiile, populația și starea sa economică, scutirile și milele domnești ale mănăstirii; egumenii și evenimentele istorice mai însemnate pentru lăcaș), iar în a doua parte

sunt publicate actele mănăstirii. Calitatea acestei lucrări constă în faptul că ea conține atât date arheologice (obținute prin periegeze și cercetări sistematice proprii)³⁷, cât și descrieri arhitecturale (chiar dacă nu detaliate și de specialitate).³⁸

Din lucrare aflăm că - după tradiție - mănăstirea Florești ar fi fost făcută de călugărița Floarea (în 1480), de unde i-a venit și numele, numai că izvoarele documentare atestă construcția abia după 1590, ctitorită de Cârstea Ghenovici și de soția sa, Anghelina. La început - apreciază autorul - ea a servit ca mănăstire de călugări, iar de la 1826 (după stăruința mitropolitului Veniamin Costache) s-a transformat în mănăstire de călugărițe pentru puțin timp.³⁹ Foarte bine ilustrată este și etapa de construcție a bisericii din timpul Costăcheștilor (din 1686)⁴⁰, ca și momentul închinării mănăstirii de pe Valea Similei către chinovionul Esfigmenul de la muntele Athos (la 1806).⁴¹ În sfârșit, etapa egumenului grec Nil (fostul mitropolit al Pentapolei) este aspru criticată de Antonovici, deoarece mănăstirea a trecut prin cea mai grea perioadă a ei, fiind sărăcită, abandonată și lăsată în decădere, chiar dacă acest egumen a dorit să ridice, începând cu 1852, o monumentală construcție în locul vechii biserici. Numai că acest plan a fost zădărnicit de secularizarea averilor mănăstirești, noua lucrare fiind terminată abia în 1883 de către credincioși.⁴² Așadar, o istorie zbucimată a celui mai frumos monument religios din zona Bârladului, pe care Iacov Antonovici a știut să-l prezinte cel mai bine și mai convingător.

Deși face parte din ciclul biografic al operei lui Antonovici, lucrarea *În slujba bisericii și a școlii* (Huși, 1926) constituie o scriere modestă care semnalează câteva edificii religioase din zona Bârladului, dar fără alte detalii despre ele. Este vorba despre bisericile "Vovidenia", "Sf. Ioan" și "Sf. Voievozi" din Bârlad⁴³, dar și despre bisericuțele din lemn de la Unțești, Năvrănești și Odaia Bursucani.⁴⁴ Importante sunt și însemnările școlilor bisericești din amintitul oraș moldav, precum și cele din mediul rural.⁴⁵ Oricum, autorul și-a adunat în această carte multe însemnări cu privire la bogata sa activitate profesională de protejare a monumentelor religioase (din anii 1880-1923).

De o mare importanță pentru cercetarea monumentelor religioase din zona Bârladului este și lucrarea *Documente de ale foastelor schituri Orgoești, Bogdănița, Pârvești, Cârțbași și Mânzași din județul Tutova* (Huși, 1929), un studiu temeinic al acestor edificii. Chiar dacă numai schitul Pârvești a fost ctitorit în secolul al XVII-lea (înainte de 1666) de către vomicul Apostol Talpeș⁴⁶, iar celelalte au fost construite în veacul următor, totuși aceste construcții au fost bine analizate de autor, atât printr-o prezentare documentată a lor, cât și prin multitudinea de informații referitoare la ele. Chiar de la început, Iacov Antonovici analizează fiecare din aceste schituri, axându-se pe prezentarea evoluției lor istorice și a

ctitorilor respectivi, fără a omite și descrierea lor.⁵³ Cu toate că această descriere este sumară și cu puține elemente de detaliu arhitectural, totuși ea este compensată prin publicarea unor fotografii mai vechi ale bisericilor schiturilor. Nu lipsite de importanță sunt și actele (grupate pentru fiecare monument religios), mai ales că ele nu reflectă numai un scurt istoric al acestor sfinte lăcașuri, ci și o situație economico-financiară a lor, cu toate proprietățile pe care le-au avut în timp.⁵⁴ Oricum, lucrarea reprezintă un studiu util pentru cercetarea bisericilor din zonă, întrucât conține și acte referitoare la alte lăcașuri din acest areal (bisericele din Bogdana, Costești, Sârbi, Bogdănești etc.).

La Iacov Antonovici, dragostea și respectul față de trecutul istoric local au fost îngemănate cu preocuparea pentru protejarea și cercetarea monumentelor religioase din zonă. Astfel, în baza legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice și în calitate de membru corespondent al Comisiunii Monumentelor Istorice, în *Raportul* pe anul 1914, el propunea următoarele măsuri (pentru județul Tutova): inventarierea și fotografierea tuturor obiectelor de artă; întocmirea unui album al bisericilor din județ "până mai sunt încă în picioare unele din vechile lăcașuri sfinte de lemn sau de zid"⁵⁵, semnalarea și conservarea movilelor mai importante (până la efectuarea unor săpături arheologice); popularizarea legii monumentelor istorice la biserici, școli și primării; așezarea pietrelor cu inscripții în pridvorul bisericii din Florești etc.

În cadrul aceleiași plan organizat de protecție, conservare și restaurare a monumentelor istorice, neobositul episcop s-a impus și prin punerea bazelor primelor muzee locale din Moldova sudică (la Bârlad, muzeul de istorie l-a organizat cu obiecte arheologice și colecții numismatice, iar la Huși a creat "muzeul arheologic al Eparhiei"), dar și prin descoperirea unor vestigii arheologice în zonă (la Bogdana, Simlișoara, Puntieni și cetatea de pământ de la Bârlad).⁵⁶ În sfârșit, apreciindu-i munca neobosită în studierea, popularizarea și protejarea monumentelor istorice din județul Tutova, Comisiunea Monumentelor Istorice a hotărât să-i publice lui I. Antonovici amintitul *Raport* în revista sa de specialitate, mulțumindu-i în mod public pentru interesul de care a dat dovadă în înființarea muzeului din Bârlad și cerându-i scuze pentru că, la cererea sa, din lipsă de fonduri, nu a putut fi sprijinită financiar activitatea de protejare și restaurare a unor monumente religioase din zonă.⁵⁷

După o viață de om, imaginea sugestivă pe care a surprins-o Nicolae Iorga despre Iacov Antonovici (în necrologul din 2 ianuarie 1932) rămâne una de esență, căci marele istoric nota: "La Huși, în casa lui de cărturar, s-a stins episcopul Iacov Antonovici. Când avea timp liber, vlădica Iacov nu căuta emoții politice și nu strângea banii care nu se coboară în pământ, ci scotea din tășulca de răzeși hârtiile pe care decii de odinioară însemnau în cea

mai bună limbă românească legăturile de tot felul ale unei societăți adorabile în armonia ei fără pretenții. Cărți de folos au ieșit din această trudă binecuvântată și, astfel, niciodată amintirea celui amintit cultivator al istoriei neamului său nu va dispărea, și spre lauda hamicului părinte care iscodea izvoarele, s-a căutat și s-a găsit în ele taina vieții românești care a fost."⁵⁸ Așadar, iată prinosul de recunoștință și respect al contemporanilor pentru cel care a gândit permanent la păstrarea vestigiilor de credință ale zonei Bârladului.

NOTE

1. N. Iorga, *Episcopul Iacov Antonovici*, în "Neamul românesc", XXVII, București, nr. 2/2 ianuarie 1932, p. 4-5.
2. Pentru a cunoaște viața și activitatea episcopului Iacov Antonovici, a se vedea următoarele lucrări: V. Ursăcescu, *Sărbătorirea P.S. Iacov Antonovici, episcopul Hușilor, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani la 18 noiembrie 1926*, Huși, Tipografia Corlăteanu, 1929; Constantin P. Beldie, *Viața și scrierile Episcopului Hușilor, Iacov Antonovici*, Bârlad, Tipografia C.D. Lupașcu, 1932; Traian Nicola, *Colegiul Național "Gh. Roșca Codreanu" Bârlad - 150 de ani*, Bârlad, Editura Adisan, 1996, p. 107-109; Maria Popa, *Iacov Antonovici și monumentele istorice din eparhia Hușilor*, în "Acta Moldaviae Meridionalis", XXI, Vaslui, 1999-2000, p. 486-494.
3. Traian Nicola, *op.cit.*, p. 108.
4. Maria Popa, *op.cit.*, p. 486.
5. Opera literar-istorică a lui Iacov Antonovici cuprinde lucrări de o mare importanță pentru zona Bârladului, dintre care amintim: *Geografia comunei Bogdana din plasa Tergu-Simila, județul Tutova*, București, Stabilimentul grafic Sococu și Teclu, 1889; *Istoria comunei Bogdana din plasa Simila, județul Tutova*, Bârlad, Tipografia George V. Munteanu, 1906; *Frații Gheorghe și Necula Roșca-Codreanu, fondatorii Liceului și Școlii Secundare-Profesionale de fete din Bârlad*, Bârlad, Tipografia George V. Munteanu, 1908; *Notițe istorice și tradiționale despre Schitul Magariu din județul Tutova*, Bârlad, Tipografia Modernă, 1911; *Documente bărlădene*, vol. I-IV, Bârlad și Huși, 1911-1926; *Cetatea de pământ de la Bârlad*, în "Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice (BCMI)", VII, București, 1914, p. 13-15; *Mănăstirea Florești din plasa Simila, județul Tutova*, București, Altelele grafice Sococu, 1916; *Carte pastorală către clerul și creștinii din Eparhia Hușilor*, Huși, Tipografia Corlăteanu, 1924; *În slujba bisericeii și a școlii (1880-1923)*, Huși, Tipografia Corlăteanu, 1926; *Neamul Roșca-Codreanu. Testamentul unui nobil român*, în "Răzeșul", nr. 4, Bârlad, 1926, p. 129-132; *Documente de ale foastelor schituri Orgoștil, Bogdănița, Pârvești, Cârțișăuș și Mânzații din județul Tutova*, Huși, Tipografia Corlăteanu, 1929; *Ionilă Titinaș (părintele Ioanichie), ctitor al turnului de pe lângă biserica Sf. Gheorghe și al bisericilor Sf. Haralambie și Mina din Bârlad*, în "Tribuna Avântienilor", iulie-septembrie 1943, Bârlad, p. 1-14; *Note istorice și tradiționale privitoare la bisericile din județul Tutova*, vol. I-II, Huși, 1901-1931 (manuscrisele 128 și 316 de la Direcția Județeană a

6. Ioan Antonovici, *Geografia comunei Bogdana...*, p. 41.
7. *Ibidem*, p. 42.
8. Idem, *Documente privitoare la trupurile de moșle ale răzeșilor din comuna Bogdana, plasa Simila, jud. Tutova*, în "Vocea Tutovei", 18 iulie-19 decembrie 1898, Bârlad, p. 4-5.
9. Idem, *Istoria comunei Bogdana...*, p. 281-296.
10. *Ibidem*, p. 301-306.
11. *Ibidem*, p. 341.
12. *Ibidem*, p. 342.
13. *Ibidem*, p. 356-408, unde sunt redată peste 280 de documente privitoare la comuna Bogdana, la satele învecinate, precum și un memoriu toponimic al dr. Athanasie M. Marinescu.
14. Idem, *Frații Gheorghie și Neculai Roșca-Codrianu...*, p. VIII-XI.
15. *Ibidem*, p. VII.
16. *Ibidem*, p. XXXII-XLVI.
17. *Ibidem*, p. XLVII-L.
18. Idem, *Notițe istorice și tradiționale despre Schitul Magariu...*, p. 3-4.
19. *Ibidem*, p. 6-7.
20. *Ibidem*, p. 8.
21. *Ibidem*, p. 9.
22. Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 5.
23. Ioan Antonovici, *Documente bărlădene*, vol. I - Cărți domnești de scutiri, acte de proprietate, inscripții și însemnări, adunate de la bisericile din orașul Bârlad, Bârlad, Tipografia Neculai P. Peiu, 1911, p. I.
24. *Ibidem*, vol. I, p. II.
25. *Ibidem*, vol. I, p. 1-280.
26. *Ibidem*, vol. I, p. 286-390.
27. *Ibidem*, vol. II - Actele de proprietate ale Casei Obștei târgului Bârlad, Bârlad, Tipografia Neculai P. Peiu, 1912, p. 1-4.
28. *Ibidem*, vol. II, p. 21-49.
29. *Ibidem*, vol. II, p. 56-116.
30. *Ibidem*, vol. III - Acte de proprietate de ale moșilor Pălădești, Bârlad, Tipografia Constantin D. Lupașcu, 1915, p. I.
31. *Ibidem*, vol. III, p. 1-155.
32. *Ibidem*, vol. III, p. 28-30 și 52-189.
33. *Ibidem*, vol. IV - Acte de la mulți șolțuși și dregători ai

- Bârladului și alte acte vechi de prin secolii XV, XVI, XVII, XVIII și XIX, Bârlad, Tipografia Constantin D. Lupașcu, 1924, p. 53-121 (sunt peste 50 de acte referitoare la marea familie a Duculeștilor sau emise de aceștia).
34. *Ibidem*, vol. IV, p. 2-158.
35. *Ibidem*, vol. IV, p. 2-183.
36. *Ibidem*, vol. IV, p. 92-94.
37. *Ibidem*, vol. V - Diverse acte cu caracter cultural-religios de la bisericile și școlile din zona Tutovei, Huși, Atelierele Zanet Corlăteanu, 1926. A se vedea și Prefața.
38. *Ibidem*, vol. V, p. 105-117.
39. *Ibidem*, vol. V, p. 82.
40. *Ibidem*, vol. V, p. 83-103.
41. Constantin P. Beldie, *op. cit.*, p. 31-38.
42. Ioan Antonovici, *Mănăstirea Florești din plasa Simila, Județul Tutova...*, p. 1 - din Prefața.
43. *Ibidem*, p. III-V.
44. *Ibidem*, p. V-VIII.
45. *Ibidem*, p. XI-XII.
46. *Ibidem*, p. VIII-XI.
47. *Ibidem*, p. XXXIII-XXXVII.
48. *Ibidem*, p. XVI-XVIII.
49. Idem, *În slujba bisericii și a școlii (1880 - 1923)...*, p. 24.
50. *Ibidem*, p. 36.
51. *Ibidem*, p. 85-88.
52. Idem, *Documente de ale foastelor schiturilor Orgoești, Bogdănița, Pârvești...*, p. VIII.
53. *Ibidem*, p. III-XI.
54. *Ibidem*, p. 1-125.
55. Ioan Antonovici, *Raport a, b, c*, în Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, 1914/1915, București, 1915, p. 94-95.
56. *Ibidem*, p. 94; Idem, *Cetatea depământ de la Bârlad*, în "BCMI", VII, București, 1914, p. 13-15.
57. Idem, *Raport a, b, c...*, p. 95; Idem, *Note istorice și tradiționale privitoare la bisericile din județul Tutova...*, vol. I-II (unde prezintă măsuri minime de protejare a unor monumente religioase).
58. N. Iorga, *op. cit.*, p. 5.

The activity of Iacov Antonovici of research and

protection of the religious monuments of the Bârlad area

- summary -

In the problem of research, protection and conservation of the historic monuments of the Bârlad area, the most important contribution remains that of the bishop Iacov (Ioan) Antonovici (1856-1931), also he is the first reference author of the writings of this edifices.

At Ioan Antonovici, love and respect of the local historic past were being twinned with the preoccupation of the protection and research of the religious monuments of the area. On the base of this productive activities of bishop Antonovici, could be known over 100 hermitages, churches and monasteries from Bârlad area, and over thirty of this kind of edifices were restored during his time.

And for this, his activity is very important for knowing the historic and religious monuments from this area, his contribution in this domain being overwhelming in understanding the history of the picturesque area of Bârlad.

